

THE CONCEPT OF HOMELAND IN YUSUPOV'S WORKS (FROM THE COLLECTION OF POEMS "ZAMAN AĠIMI")

Gulzada Zhalgasbayeva

Master's student of Linguistics (Karakalpak language) at KSU

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20827122>

ARTICLE INFO

Received: 02nd June 2026

Accepted: 08th June 2026

Online: 09th June 2026

KEYWORDS

Homeland, native land, ancestral land, culture, concept.

ABSTRACT

This article analyzes, with examples, the reflection of the "Homeland" concept in the works of the Karakalpak national poet I. Yusupov, primarily in his lyrics. Information is provided on their place in linguoculturology and their system of cognitive signs. The poet's feelings for his native land, full of love and born in the depths of his heart, are analyzed metaphorically.

I YUSUPOV SHĠARMALARĠNDA WATAN KONCEPTI ("ZAMAN AĠIMI" QOSIQLAR TOPLAMINAN)

Jalġasbaeva GŰlzada

QMU Lingvistika (qaraqalpaq tili) magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20827122>

ARTICLE INFO

Received: 02nd June 2026

Accepted: 08th June 2026

Online: 09th June 2026

KEYWORDS

Watan, tuwılġan jer, ata mákan, mádeniyat, koncept.

ABSTRACT

Bul maqalada qaraqalpaq xalıq shayıru I.Yusupov shġarmalarında, tiykarınan lirikasında Watan konceptiniń sáwleleniwi mısallar menen analiz islenedi. Olardıń lingvokultralogiyada tutqan ornı, kognitiv belgiler sisteması haqqında maġlıwmatlar beriledi. Muhabbatqa tolı, júrek tórindegi tuwılġan jerge bolġan shayır sezimleri metaforalıq usılda tallanadı.

Qaraqalpaq xalqınıń ullı shayıru, bayteregi bolġan I.Yusupov shġarmalarında watan konceptosferasını jaratıw qaraqalpaq xalqınıń úrp-ádet dástúrlerin, xalıqtıń mádeniyatın kórsetiwi sózsiz. Sebebi, watan túsiniġiniń ózi elim-xalqım, shańaraġım dep ómir súrip júrgen insanlardıń kewilinde ózgeshe sezimlerdi payda etedi. Watan – hárbir insannıń shańaraġınan baslanadı. Shańaraqtaġı ata-ananıń tárbiyası arqalı insannıń qálbine tuwılġan jerge bolġan sezimler payda boladı. Sonlıqtan da, óz watanın,

tuwılġan mákanın jırlamaġan jazıwshı, shayır bolmaydı.

I.Yusupov patriot shayıru. Onıń qosıqlarında mádeniy koncept ayrıqsha orın tutadı. Ulıwma til biliminde mádeniy koncept sóziniń qáliplesiw arqalı mádeniy koncept sózlikleri de júzege kelgen hám eń dáslep rus til biliminde mádeniy koncept jaratqan ilimpaz Yu.S.Stepanov esaplanadı. Onda rus xalqınıń mádeniyatın, dástúrlerin kórsetetuġın sózler arqalı mádeniy konceptler jaratılġan [1]. Watan koncepti

de, mádeniy koncepttiń bir bólegi esaplanadı. Máselen:

*Azamattiń Watan degen ullı anası,
Bas háripsiz, Rossiyasız túsiniksiz
mağan,*

*Sen – kewlimniń kosmodromı, ıǵbal
quyashı,*

*Kóp úkeli, kóp teńizli, kóp tilli
Watan (Watan, 19-b)!*

Bul qatarlarda shayırdıń qálbinde Watan degen sózdiń ana sózi menen teńbe-teń qollanǵanın kóriwge boladı. Bul arqalı shayırdıń óz tuwılǵan mákanın kóklerge kótergeniniń gúwası bolamız. Bas háripsiz sóz dizbegi awıspalı mánide metaforalasıp qollanılǵan. Sen – kewlimniń kosmodromı, ıǵbal quyashı degen qatardı oqıǵanda Watan arqalı insanniń kewli shad, sol jerde birge jasap atırǵan tuwısqanlar menen kewil jaynap, ıǵbal quyashına mezgeydi degen mánini uǵıwǵa boladı.

Qaraqalpaq xalqı Sovet dáwirinde birneshe xalıqlar qatarında Sovet Socialistlik Respublikasınıń quramında boldı. Sol dáwirde jazılǵan qosıqlarda xalqımız ózleriniń Watanı sıpatında álbette, Sovet jerlerin názerde tuttı. Máselen:

*Bunda hárkim esiginiń túbinde,
Ósip turǵan aq sókittiń janınan,
Baltik yaki Muz teńizge deyingi,
Aralıqtı **Watanım** dep tanıǵan (6-b).*

Bul qosıq qatarı arqalı qaraqalpaq xalqınıń erteden Baltik teńizi menen Muz teńizge shekemgi aralıqta qaysı xalıq wákilleri jasawına qaramastan óz Watanım dep tanıǵanlıǵınıń ayqın dálili boladı.

*Azat awılı-tallı jaǵıs,
Altın besigimseń naǵız (3-b).*

Insan bóbek bolıp dúnya esigin ashıp, aq besikte ana háyyiwi menen

tárbiyalanadı. Besik – kishkene bópelardıń kirshinsiz, pák halında shayqap, uyqılatıw ushın qollanılatuǵın aǵashtan islengen buyım. Óz tuwılǵan mákanın shayırdıń metaforalıq usılda altın besikke teńewi álbette Watanına bolǵan ózgeshe súyispenshilikten dárek beredi.

Men qaysınday súwretlerde seni kórsemde,

Isen, **Watan**, ullılıǵın shıqqan joq esten,

Kindik qanı tamǵan jerdi qansha súysemde,

Onı sennen bólip alıp súygen emespen (Watan, 19-b).

Bul qatarlarda shayırdıń Rossiyaǵa qarata jazǵan qosıǵı. Kindik qanı tamǵan jer – ózińniń qaraqalpaq jeri bolsa, Isen Watan dep qollanǵan qatarında Rossiya názerde tutilǵan.

*Assalam, Oktyabr! Xalıqlar baxtıniń,
Ullı Gimalayı-náwpir saǵası,
Sálem, *Rossiya!* Azatlıq kúniń,
Tuwǵan el, Leninniń ullı anası (Qırq báhár,15-b)!*

Bul mısalda Rossiyanı tuwılǵan jeri sıpatında tán alıp, Leninniń anası metaforasın qollanǵanın kóremiz.

Sen – bir tar qápeste turǵan *qus* ediń,
Sen – *báyterek* ediń shólde quwraǵan,

Sen – partaw *boz* ediń, suwdı kúsedıń,

Sen – bir *quyın* ediń dúzde zuwlaǵan (Qırq báhár,15-b).

Joqarıdaǵı mısalda shayırdıń qus, báyterek, boz, quyınlarǵa uqsatıp metaforalıq usıl menen tuwılǵan jerin táriplep beredi. Qosıq mazmunında álbette zaman haqıyqatlıǵı, sol dáwirdegi xalıqtıń turmısı hám mádeniyatın seziwge boladı.

Mağan tuwısqan hár shıbıgıń hám búrtikleriń,

Seniń astıń-*kindigimnen qan tamğan jerim* (Qara tal, 11-b).

Bul shayırdıń “Qara tal” qosıgınan alınğan qatarlarda, shayıır óz Watanınıń simboli sıpatında “tal” ağashın aladı. Taldıń hár shıbıgı, búrtikleri onıń tuwısqan, qanalasları, al taldıń tamırı menen qarısqa topıraq – kindik qanı tamğan jer, ana Watani.

Gúllene ber *tallı jaǵıs, paxtalı dalam,*

Men-seniń bir nart shıbıgıń, men-seniń balań (Qara tal, 12-b).

Bul qatarlar da, usı qosıqtıń dawamı. Qosıq juwmaǵında tuwılğan jerine hárdayım gúllene beriwin tileydi hám “tallı, paxtalı dalam” metaforasını qollanadı. “Dala” sózi arqalı tuwılğan jer mánisin ashıp beriw ushın qollanılğan.

Sáyir etip men sáhár waqta,

Kirdim **bir ájayıp baǵqa** (Ózbekstan, 17-b).

Bul mısalda Ózbekstan Respublikasınıń shayıır ájayıp bir baǵqa uqsatıp, metaforalıq usılda Watan konceptin jaratqan. Baǵ – payızlı, terekler, ósimlikler menen tolı, hawası taza atızlıq. Oǵan kirgen adam baǵtıń sulıwlıǵına tamsanbastan qoymaydı. Shayırdıń óz elin usınday payızlı mákanǵa teńewi tuwılğan jerge muhabbatınıń dáregi esaplanadı.

Búlbúl aytar: – usı **bostan,**

Meni tarttı ozal bastan (Ózbekstan, 17-b).

Sonınday **ájayıp bostan,**

Tawsiyip etsem tawsalmaspan.

Perzentim dep qushaq ashqan,

Ózge emes, **óz janımsań,**

Gózzal **Ózbekstanımsań** (Ózbekstan, 18-b)!

Joqarıdaǵı mısallardıń ekewinde de, tuwılğan mákanın shayıır bostanǵa megzetip, awıspalı mánide metaforalıq usılda qollanadı. Ekinshi mısaldıń kiyingi qatarlarında tuwılğan elin, Ózbekstanın shayıır óz janı, óz tánine megzetip, awıspalı mánide jumsaǵanın kóremiz.

Ómirimiz bar baǵı bostan,

Saw bol, **anam Ózbekstan** (Ózbekstan, 20-b)!

Bul mısalda shayıır Ózbekstan Respublikasınıń “óz anam” dep metaforalıq usılda qollanılğanın kóremiz. Bul álbette shayıır anasını qanshelli jaqsı kórse, Watanın da sonshelli húrmetlep, ardaqlawınan dárek beredi.

Sálem saǵan **tuwǵan jerim!**

Kórsem shańlaǵıńdı seniń,

Balalıǵım tutar meniń.

Erkeletken **el-jayımsań,**

Lawazımlı **Shımbayımsań** (Tuwǵan jer, 24-b).

Bul shayırdıń “Tuwǵan jer” qosıgınan úzindi I.Yusupov tuwılıp ósken topıraq – Shımbay rayonına arnap jazılğan. Qosıqtıń sońǵı qatarlarında xalıqtıń mádeniyatı ayqın kózge taslanadı. Insannıń óz Watani, aǵayın tuwısqan, qońsı qobaları bolmasa, basqa elde jasaw olarǵa qıyınshılıqlardı payda etedi. Sebebi, bizdiń hárqanday is-háreketimizdi usı átirapımızdaǵı jaqınlarımız tuwrı qabil etedi, erkeligimizdi kóterdi. Shayırdıń da, erkeligin kótergen, tuwılıp ósken mákanı – Shımbay rayonu esaplanadı.

Jayǵanday gúl japıraǵın,

Sálem *tuwǵan topıraǵım* (Tuwǵan jer, 25-b).

Bul qosıq ta shayırdıń tuwılğan eli – Shımbay rayonına arnap jazılğan “Tuwılğan jer” qosıgınan. Ondaǵı “topıraq” sóziniń metaforalasıp

qollanılıwı arqalı tuwılǵan el mánisin bildirip kelip, Watan konceptosferası jaratılǵan.

Juwmaqlap aytqanda, shayır lirikasında Watan teması ayırıqsha,

muhabbatqa tolı ráwishte jırlanadı, metaforalıq usılda sáwleleniwın tabadı. Bul álbette, shayırdıń sheberliginen dárek beredi.

References:

1. Úsenova G. Mother/Ana konceptiniń identifikatorlarınıń lingvomádeniy ózgeshelikleri (inglis hám qaraqalpaq tilleri mısasında)-Nókis. 2021.
2. Айымбетов.Х. Ибрайым Юсупов шығармаларында жұлдыз сөзинің қолланылуы. Қарақалпақ тил билиминиң әҳмийетли мәселелери. Нөкис, 1994.
3. Алланазаров. Е. И.Юсупов поэзиясында троплардан пайдаланыу дәстурлери ҳә жанашылық. Қарақалпақ тил билиминиң әҳмийетли мәселелери. Нөкис, 2014.
4. Асколдов С.А. Концепт и слова, (Сборники русская речь макалалар топламында)Ленинград. 1928.
5. Ержанова Д. И.Юсупов поэмаларининг лингвопозтик тахлили. Филология фанлари буйича фалсафа доктори диссертацияси автореферати. Нукус, 2022.
6. Степанов Ю. Концепты тонкая пленка цивилизации. Языки славянских культур, Москва. 2007.
7. Юсупов И. Заман ағымы, Нөкис, Қарақалпақстан, 1968.